

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-72>

УДК 338.242

РОЗВИТОК ЗАМКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

DEVELOPMENT OF CASTLE TOURISM IN UKRAINE: APPLICATION OF EUROPEAN EXPERIENCE

Даниленко-Кульчицька Вікторія Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7718-5467>

Danylenko-Kulchytska Viktoriia
West Ukrainian National University

Метою статті є дослідження шляхів і способів використання європейських замків у туристичній індустрії і визначення того, як саме можна застосувати їх у вітчизняному замковому туризмі, а також розробка заходів, спрямованих на покращення замкового туризму. З'ясовано, що замковий туризм виконує освітню та просвітницьку функції а також вносить істотні поповнення до бюджету. Відзначено, що хоча в Україні і міститься чимало фортифікаційних споруд та замків різного ступеня збереженості (від стану руїн до збереження у практично первісному вигляді), не всі з них використовуються у туризмі, чимало знаходяться у зруйнованому та напівзруйнованому стані, проте за певних умов та дій можуть перетворитися на перспективні туристичні об'єкти. З цією метою, корисним може виявитися європейський досвід замкового туризму. Новим видами використання замків у туризмі можуть стати: організація розваг всередині і поблизу замків, використання замків у якості об'єктів кіно туризму та весільного туризму, організація дитячих розваг у замках.

Ключові слова: замковий туризм, історико-культурний туризм, культурна спадщина, замок, фортифікаційна споруда, туристичний осередок.

The purpose of the article is to research the ways and means of using European castles in the tourism industry and determine how exactly they can be applied in domestic castle tourism, as well as the development of measures aimed at improving castle tourism. It was found that castle tourism performs educational and educational functions, promotes patriotic education, and also makes significant additions to the budget. Funds received from tourists can be directed to the restoration of castles and fortifications. It was noted that although Ukraine contains many fortifications and castles of varying degrees of preservation (from ruins to preservation in an almost original form), not all of them are used in tourism, many are in a ruined and semi-ruined state, but under certain conditions and actions can turn into promising tourist objects. For this purpose, the European experience of castle tourism can be useful. New types of use of castles in tourism can be: organization of entertainment inside and near castles, use of castles as objects of film tourism and wedding tourism, organization of children's entertainment in castles. It was found out that since the domestic castles, due to the common historical heritage and the infamous popularity of Ukraine due to the full-scale invasion, became objects of castle tourism not only for domestic visitors, but also for foreigners, then in order to improve domestic castle tourism and its orientation in including foreign visitors, it is necessary to implement a number of measures. Among such measures: creation of proper tourist infrastructure, training of employees, creation of tourist centers near castles, addition of existing tourist routes with new objects, creation of virtual tours, virtual museums, 3D reconstructions using means of creating augmented reality, creation of a tourism information support system. The introduction of a number of measures aimed at improving castle tourism in Ukraine, its adaptation to foreign visitors, will contribute to the further development of the domestic tourism sector.

Keywords: castle tourism, historical and cultural tourism, cultural heritage, castle, fortification, tourist center.

Постановка проблеми. В умовах політично і економічно нестабільної ситуації, яка має місце в Україні сьогодні, в умовах необхідності повоєнного відновлення усіх секто-

рів економіки, замковий туризм може стати основою відновлення туристичного сектору, суттєвим джерелом фінансових надходжень. Завдяки замковому туризму також розвива-

ТУРИЗМ

ються суміжні галузі, зокрема інфраструктура. Численні замки, які збереглися в Україні є не лише об'єктами культурної спадщини, але й своєрідним магнітом для туристів з усього світу. Саме тому європейський досвід використання замків у туризмі може виявитися надзвичайно корисним з точки зору розвитку вітчизняного замкового туризму, адже європейці мають успішний досвід використання своїх старовинних замків у секторі гостинності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання використання замків у туризмі розглядалося багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Зокрема О. Копієвська [4] і Т. Каткова [3] вивчали замки як об'єкти культурної спадщини, О. Лесик [6] здійснив туристично-краєзнавчу класифікацію замків. Особливості замкового туризму вивчали також Ч. Голднер, Дж. Рітчі [10], С. Кот [5], В. Холодок, С. Лебідь [9] та інші. Однак вище перелічені дослідники вивчали в основному особливості вітчизняного замкового туризму без врахування корисного європейського досвіду його організації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження шляхів і способів використання європейських замків у туристичній індустрії і визначення того, як саме можна застосувати ці шляхи і способи у вітчизняному замковому туризмі, а також розробка заходів, спрямованих на покращення замкового туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Численні дослідження смаків та вподобань вітчизняних і закордонних туристів дозволяють прийти до висновку, що замковий туризм не втрачає популярності і в Європі. Замки приваблюють поціновувачів історії та архітектури та стають відчутним джерелом доходів громад, на території яких вони розташовані. Замковий туризм виконує освітню та просвітницьку функції, сприяє патріотичному вихованню, а також вносить істотні поповнення до бюджету. Кошти, отримані від туристів, можуть спрямовуватися на реставрацію замків та фортифікаційних споруд. У Європейських країнах традиційно розміщено більшість об'єктів замкового туризму. Європейські замки численні та різноманітні – від суворих середньовічних фортець до казкових палаців епохи Ренесансу, від розташованих у центрі міст до розташованих на природі посеред лісів та лугов, від збудованих спеціально для оборони, до збудованих з метою проживання вельмож.

Замковий туризм як різновид історико-культурного туризму передбачає ознайомлення із оборонними спорудами та об'єктами фортифікаційного будівництва, одними із яких є замки. Оксфордський словник замком називає укріплення, яке захищає місто чи регіон а також резиденцію середньовічного феодала [8]. Замки, як об'єкти оборонної архітектури є будівлями, які поєднують оборонне та житлове призначення. Первісно вони повинні були захищати сім'ю власника-феодала або навіть цілі села та міста від ворожих нападів. Однак в подальшому, із винайденням пороху та потужнішої зброї, замки перестали виконувати оборонну функцію і стали лише резиденціями вельмож.

Найбільше замків розташовано на території Європи (рис. 1). За чисельністю найбільше об'єктів замкового туризму є на території Німеччини (близько 25 тис. шт.), Італії (близько 20 тис. шт.) та Франції (близько 11 тис. шт.) [1].

В Україні також міститься чимало фортифікаційних споруд та замків різного ступеня збереженості (від стану руїн до збереження у практично первісному вигляді), переважна більшість з яких розташовані на території Західної України [3, с. 148]. Однак не всі з них використовуються у туризмі, чимало знаходяться у зруйнованому та напівзруйнованому стані, проте за певних умов та дій можуть перетворитися на перспективні туристичні об'єкти. З цією метою, корисним може виявитися європейський досвід замкового туризму.

Так, багато європейських замків оточено красивими садами та парками, тож туристи мають змогу не лише помилуватися краєвидами, відчувши себе середньовічним вельможею чи дамою, а й зробити фото та відео. З цією метою, у європейських замках організуються театралізовані дійства, культурні та розважальні заходи, серед яких виставки, концерти та фестивалі. Наприклад, ірландський замок Ашфорд пропонує своїм відвідувачам взяти участь у таких цікавих заходах як стрільба з лука, соколине полювання, верхова їзда, прогулянки на човні озером, яке оточує замок. Окрім цього, на території замку Ашфорд розташовані ресторан Wilde's at the Lodge та їдальня короля Георга V у яких гості можуть спробувати страви середньовічної кухні. На території замку діє також готель із номерами розкішно обставленими антикварними меблями. Досвід замку Ашфорд у плані організації туристичних розваг, зокрема прогулянок на човні, можна успішно імплементувати для Шарівського замку на Харківщині,

Рис. 1. Розподіл замків за країнами світу

Джерело: сформовано автором

який оточений озерами, а також для Червоногородського замку, розташованого у мальовничому місці поблизу Джуринського водоспаду.

Чимало європейських замків є об'єктами не лише замкового, а й кіно туризму. Так, палац Мірабель у австрійському Зальцбурзі, відомий не лише розкішною архітектурою та садами, а й тим, що тут знімався оскароний фільм «Звуки музики». Даний замок є об'єктом кіно туризму серед фанатів фільму. Досвід замку Мірабель в організації кіно турів можна запозичити в плані розробки та запровадження екскурсій місцями зйомок фільмів та серіалів у вітчизняних замках та палацах. Зокрема такі тури можна організувати у Підгорецькому, Свіржському та Олеському замках, де знімався радянський фільм Д'артаньян та три мушкетери», а також у Хотинській фортеці, яка була місцем зйомки фільмів «Тарас Бульба» та «Захар Беркут» та у Аккерманській фортеці – «Капітан Немо», «Фортеця Хаджибей» та багато інших.

Інший австрійський палац – віденський Хофбург знаменитий розташуванням у ньому іспанської школи верхової їзди Ліпіцанер, а

отже пропонує туристам не лише помилуватися колекціями імператорської скарбниці та оглянути архітектурні об'єкти, а й побачити цікаве дійство – виступ коней школи верхової їзди. В якості цікавого неординарного туристичного заходу, який може проводитися на території замку вітчизняні замки можуть організувати виступи та бої лицарів на конях. Такі заходи можуть проводитися на території Хотинської фортеці та замку Кам'янець-Подільського, адже вони мають найбільшу територію. Варто відзначити, що схожі заходи (лицарські бої) проводяться в рамках музичного молодіжного фестивалю «Фортеця» в м. Білгород-Дністровський, та міжнародного фестивалю середньовічної культури «Форпост» у м. Кам'янці-Подільському. Однак тут участь беруть лише піші учасники, без залучення коней.

Чимало туристів відвідують замки разом із своїми дітьми. Для маленьких відвідувачів європейські замки пропонують спеціальні програми, які включають ігри, вікторини, конкурси з призами, майстер-класи тощо. Вітчизняним замкам теж варто розробити та запровадити спеціальні програми для юних туристів. Такі

програми можуть включати історичні квести, майстер-класи з приготування середньовічних напоїв та страв, вікторини із призами.

Традиційно і маленьких і дорослих туристів приваблюють легенди про привидів, які мешкають у замках. Варто відзначити, що чимало вітчизняних замків мають вже готові і давно існуючі легенди про привидів. Так, за легендою, у замку Любарта мешкає привид жінки Оксани, яка шукає частини свого тіла, у Підгорецькому замку живе привид жінки у довгій білій сукні, а по Золочівському блукає привид Чорного Лицаря. Олевський замок може похвалитися одразу трьома привидами - Яна Каспера, Ченця Кістки та Адама Жолкевського, який покінчив життя самогубством. На дану тематику можна організувати цікаві квести. Наприклад, туристи розгадуватимуть загадки і виконувати завдання з метою знайти привида, яким може бути відповідним чином одягнений і спеціально загримований аніматор.

Також серед послуг, які пропонують туристам європейські замки є послуги готелів. Чимало з них перетворені на готелі або мають на своїй території декілька готельних номерів. Серед таких замків-готелів Ашфорд та Дромоленд в Ірландії, Обідуш у Португалії, Груба Скала у Чехії, Лідс та Пекфортон у Англії та багато інших. Європейський досвід перетворення замків у готелі тим самим розширюючи зону гостинності можна запровадити і в Україні. Деякі вітчизняні замки вже діють як готелі. Зокрема, замок Радомишль на Житомирщині пропонує своїм гостям заночувати у аскетичних номерах, які більше нагадують монастирські келії. Замок Шенборн, хоч і не є готелем, але є діючим санаторієм, який приймає на лікування відвідувачів із серцево-судинними та неврологічними захворюваннями [7, с. 58]. Садиба Сцибер-Махоцького на Хмельниччині, збудована на руїнах Остроковського замку 12–14 століть, сьогодні перетворена у готель на шість номерів, оздоблених у середньовічному стилі з кованими меблями та дверима. Також відкрити декілька готельних номерів можна у Мукачівському та Збаразькому замку, адже там є відповідні приміщення.

Важливим та популярним напрямом європейського замкового туризму є організація весіль та інших урочистих церемоній на території замків. Українські замки також можуть розробити спеціальні пакети для молодят, які включатимуть церемонію одруження у замкових стінах, весільну фотосесію у середньовічних інтер'єрах та банкет у замкових залах.

Серед українських замків для цієї мети найбільше підійдуть найфотогенічніші і найрозкішніші замки – Олеський, Луцький, Паланок, Кам'янець-Подільська, Хотинська та Аккерманська фортеці.

Вітчизняні замки, в силу спільної історичної спадщини та сумнозвісної популярності України завдяки повномасштабному вторгненню, стали об'єктами замкового туризму не лише для вітчизняних відвідувачів, а й для іноземців. З метою удосконалення вітчизняного замкового туризму та його орієнтації в тому числі і на іноземних відвідувачів необхідно здійснити ряд заходів (рис. 2).

Щодо належної туристичної інфраструктури варто відзначити що станом на сьогодні значна частина інфраструктури України, в тому числі і туристичної, є зруйнованою та пошкодженою внаслідок ведення бойових дій на її території. Зокрема, відомий з 19 століття Василівський історико-архітектурний заповідник «Садиба Попова» у Запорізькій області у 2022–2023 роках був обстріляний, а пізніше пограбований російськими військами. Однак, позитивним з точки зору замкового туризму є той факт, що більшість замків та фортифікаційних споруд України розташовано на заході країни, який менше зазнав руйнівного впливу ракетних обстрілів.

Щодо навчання працівників туристичного об'єкту особливостям роботи з іноземними туристами варто відзначити, що музейні працівники, екскурсоводи повинні володіти англійською мовою, транслювати доброзичливість та хороший настрій і володіти матеріалом, цікавим не лише для вітчизняного, а й для зарубіжного туриста.

Щодо формування нових туристичних осередків на базі маловідомих фортець та замків відомим є факт, що значна частина замків та фортифікаційних споруд України є маловідомими або взагалі невідомими для широкого загалу. Задля охорони, збереження та популяризації таких місць на їх території та в околицях можна організувати туристичні осередки з відповідною туристичною навігацією, що сприятиме розвитку культурного та креативного видів туризму. Наприклад, такий туристичний осередок можна створити поблизу руїн Червоногородського замку на Тернопільщині, розташованого у рекреаційній зоні поблизу Джуринського водоспаду. Тут туристи зможуть оглянути руїни замку, зробити фото на фоні водоспаду, відпочити у рекреаційній зоні, а також відвідати «Печеру відлюдника», де у 19 столітті жив монах, який

Рис. 2. Заходи, спрямовані на покращення замкового туризму

Джерело: сформовано автором

займався різьбленням по дереву [6, с. 89]. На території такого осередка можна проводити квести, концерти, прогулянки та інші розважальні заходи.

Щодо доповнення існуючих туристичних маршрутів новими об'єктами в якості прикладу можна доповнити відомий маршрут «Золота підкова Львівщини», який включає відвідування популярних замків Олеського, Підгорецького, Золочівського, Свірзького, Жовківського, Старосільського і Помор'яньського. Цей маршрут можна доповнити відвідуванням Бродівського і Добромильського замків. Бродівський замок, яким тривалий період володіла династія Потоцьких, буде цікавим для туристів з Польщі та Австрії. Добромильський замок (замок Гертбуртів), розташований у десяти кілометрах від україно-польського кордону, буде цікаво відвідати туристам з Польщі та Німеччини звідки походить рід Гертбуртів.

З метою популяризації зруйнованих замків та фортець можна використовувати новітні інформаційні технології. Технології доповне-

ної реальності дозволяють, після наведення камери смартфона на об'єкт, отримати первісне зображення замку і зробити світлину. Такі технології відтворення зруйнованих замків можна застосувати до руїн Кременецького замку на Тернопільщині та замку князів Чорторийських на Рівненщині. Обидва ці об'єкти сьогодні практично зруйновано.

Система інформаційного супроводу туризму повинна передбачати створення і підтримку веб-сайту з інформацією про всі замки України, а також електронних довідників з туристичними фірмами, які займаються замковим туризмом з вказанням асортименту та вартості послуг, які вони надають, переліку туристичних маршрутів та їх транспортного забезпечення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, замковий туризм є предметом інтересу не лише вітчизняних туристів, а й іноземців і може забезпечити зростання туристичних потоків, а отже і прибутку від туризму. Європейський досвід замкового туризму можна успішно використовувати

в організації замкового туризму в Україні, зокрема в організації туристичних розваг, кіно турів, розважальних заходів на території замків. Запровадження ряду заходів, спрямова-

них на покращення замкового туризму України, його адаптацію до іноземних відвідувачів, сприятиме подальшому розвитку вітчизняного туристичного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григоренко М. Краще один раз побачити: названо 10 найбільш незвичайних замків Європи / Інформаційне агентство Уніан. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/naykrasivishi-zamki-yevropi-nimechchina-franciya-rumuniya-i-ne-tilki-12635439.html>
2. Закон України "Про туризм": зі змінами та доповненнями від 18.11.2003 року № 1281-IV. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1282-15>
3. Каткова Т.Г. Поняття культурної спадщини за міжнародним та українським законодавством. *Право і безпека*. 2005. Т. 4, № 5. С. 148–152.
4. Копієвська О.Р. Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом. *Держава і право: зб. наук. пр.* Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. Вип. 33. Юрид. і політ. науки. С. 25–30.
5. Кот С. І. Культурна спадщина [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон – Кю / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2008. 568 с.: іл. URL: http://www.hi.org.ua/?termin=Культурна_Спадщина
6. Лесик О.В. Замки та монастирі України: [монографія]. Львів: Видавництво «Світ», 1993. 176 с.
7. Ліганенко М.Г., Шекера С.С. Європейський досвід збільшення міжнародних туристичних потоків до Закарпаття шляхом створення екскурсійно-анімаційних турів в готелі при замках. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2022. № 3(21). С. 58–66.
8. Оксфордська енциклопедія. URL: <http://dic.academic.ua>
9. Холодок В.Д. Сутність охорони культурної спадщини: соціокультурний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування: тези XII міжнар. наук. конгресу*. Харків: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2012. С. 362–363.
10. Goeldner Charles R., Ritchie J.R. *Tourism: Principles, Practices, Philosophies* / R. Charles Goeldner, J.R. Ritchie: [9th ed.] – N.-Y.: John Wiley and Sons, Inc., 2002. – 642 p.

REFERENCES:

1. Hryhorenko, M. (2024). Krashche ody n raz pobachyty: nazvano 10 najbilshyh zamkiv Evropy [It is better to see it once: the 10 most unusual castles in Europe are named]. *UNIAN – UNIAN*. Available at: <https://www.unian.ua/tourism/news/naykrasivishi-zamki-yevropi-nimechchina-franciya-rumuniya-i-ne-tilki-12635439.html>
2. Pro turyzm. *Zakon Ukrayiny* [Law of Ukraine on Tourism]. Available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1282-15>
3. Katkova, T. H. (2005). Ponyattya kulturnoyi spadshchyny za mijnarodnym ta ukrayinskym zakonodavstvom [The concept of cultural heritage according to international and Ukrainian legislation]. *Pravo I bezpeka – Law and security*, vol. 4(5), pp. 148–152.
4. Kopyievska, O. R. (2006). Vsesvitnja kulturna spadshchyna: regulyuvannya mijnarodnym pravom [World cultural heritage: regulation by international law]. *Derjava I parvo: zbirnyk naukovykh prats "Kultura Ukrayiny" – State and law: collection of scientific works "Culture of Ukraine"*, vol. 48, pp. 25–30.
5. Kot, S. I. (2008). *Kulturna spadshchyna. Encyklopediya istoriyi Ukrayiny* [Cultural heritage. Encyclopedia of the history of Ukraine]. Available at: http://www.history.org.ua/?termin=Kulturna_Spadschina
6. Lesyk, O. V. (1993). *Zamky ta monastyri Ukrayiny: monohrafiia* [Castles and monasteries of Ukraine: monograph]. Lviv: Vydavnytstvo «Svit», 176 p. (in Ukrainian)
7. Liganenko, M. G., & Shekera, S. S. (2022). Yevropeyskyy dosvid zbilshennya mijnarodnyh turystychnykh potokiv do zakarpattya shlyahom stvorennya ekskursiyno-animatsiynykh turiv v goteli pry zamkah [European experience of increasing international tourist flows to Transcarpathia by creating excursion and animation tours in hotels near castles]. *Ekonomichnyy jurnal Oltcmrjuy politechnogo universytetu – Economic journal Odessa polytechnic university*, vol. 3(21), pp. 58–66.
8. Oksfordska encyklopediya [Oxford Encyclopedia]. Available at: <http://dic.academic.ua>
9. Holodok, V. D. (2012). Sutnist ohorony kulturnoyi spadshchyny^ sociokulturnyy aspekt [The essence of cultural heritage protection: sociocultural aspect]. *Derjavne upravlinnya ta misceve samovryaduvannya: XII mijnarodnyy naukovyy kongres*. Kharkiv: Khar NADU "Magistr", pp. 362–363. (in Ukrainian)
10. Goeldner, C. R., & Ritchie, J. R. (2002). *Tourism: Principles, practices, philosophies* (9th ed.). John Wiley & Sons.